

УДК 657.1:658.14

JEL Classification: M490

Кащена Н.Б.

кандидат економічних наук, професор,
Харківський державний університет харчування та торгівлі

Порсюрова І.П.

аспірант,
Харківський державний університет харчування та торгівлі

Кащена Н.Б.,

кандидат экономических наук, профессор,
Харьковский государственный университет питания и торговли

Порсюрова И.П.

аспирант,
Харьковский государственный университет питания и торговли

Kaschena N.,

kandidat of economics, professor,
Kharkiv State University of Food Technology and Trade

Porsiurova I.

postgraduate student,
Kharkiv State University of Food Technology and Trade

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЯМИ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ОПЕРАЦИЯМИ С ЦЕННЫМИ БУМАГАМИ

ACCOUNTING AND ANALYTICAL MAINTENANCE FOR THE MANAGEMENT OF TRANSACTIONS WITH VALUABLE SECURITIES

Стаття присвячена актуальним питанням обліково-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами на підприємстві. Визначено сутність поняття «обліково-аналітичне забезпечення» в контексті управління операціями з цінними паперами. Обґрунтовано цільову спрямованість інформаційних потреб управління операціями з цінними паперами, що забезпечуються ефективним функціонуванням підсистем обліку, аналізу і контролю в інформаційній системі підприємства. Розроблено референтну модель системи обліково-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами.

Ключові слова: цінні папери, операції, інформаційна система, обліково-аналітичне забезпечення, управління.

Статья посвящена актуальным вопросам учетно-аналитического обеспечения управления операциями с ценными бумагами на предприятии. Определена сущность понятия «учетно-аналитическое обеспечение» в контексте управления операциями с ценными бумагами. Обоснована целевая направленность информационных потребностей управления операциями с ценными бумагами, обеспечиваемая эффективным функционированием подсистем учета, анализа и контроля в информационной системе предприятия. Разработана референтная модель системы учетно-аналитического обеспечения управления операциями с ценными бумагами.

Ключевые слова: ценные бумаги, операции, информационная система, учетно-аналитическое обеспечение, управление.

The article is dedicated to the up-to-date issues of the accounting and analytical maintenance for the management of transactions with valuable securities. There is the essence of the concept “accounting and analytical maintenance” defined with reference to the management of transactions with valuable securities. The goal of information needs in management of transactions with valuable securities is explained, which provides an effective functioning of subsystems for accounting, analysis and control within the information system at an enterprise. In addition, there was a reference model developed of the system for accounting and analytical maintenance for the management of transactions with valuable securities.

Key words: *valuable securities, transactions, information system, accounting and analytical maintenance.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах інформаційної економіки вирішальну роль для забезпечення ефективності здійснення операцій з цінними паперами та функціонування підприємства в цілому відіграє інформація, що створюється в інформаційній системі управління суб'єкта підприємницької діяльності. Достовірність, оперативність та релевантність такої інформації забезпечується підсистемами бухгалтерського обліку, аналізу та контролю. За швидкого розвитку новітніх інформаційних систем та технологій традиційні методи отримання, перетворення і використання інформації в управлінні операціями з цінними паперами потребують перегляду з позиції оптимізації й уніфікації процесу формування інформаційних масивів даних щодо цінних паперів та операцій з ними в інформаційному середовищі підприємства. Відтак, актуальності набувають питання генерування інформаційних потоків даних, що формуються у підсистемах обліку, аналізу та контролю, у єдину систему інформаційної підтримки управління операціями з цінними паперами, здатну відповідно до цільових запитів користувачів у різних аспектах формалізувати інформацію зовнішнього і внутрішнього середовища щодо можливостей фінансування діяльності підприємства за рахунок цінних паперів, їх наявності та видового складу, здатності приносити дохід і перспектив здійснення операцій з ними на фондовому ринку. Зазначене підтверджує доцільність розробки інтегрованої системи обліково-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами, яка надасть можливість в режимі реального часу вирішувати існуючі проблеми в цій сфері і сприятиме науковому обґрунтуванню управлінських рішень

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика обліково-аналітичного забезпечення управління є предметом пильної уваги як провідних вітчизняних і зарубіжних науковців, так і дослідників початківців. Вагомий внесок у розвиток теоретичних, методологічних та організаційних положень обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством внесли: Акаєв Ш.В., Т.М. Безродна, О.М. Брадул, Л.О. Волощук, В.І. Довбенко, С.М. Галузіна, М.В. Грабко, О.Д. Гудзинський, Г.Г. Кірейцев, А.П.Лутай, О.В. Мачулка, І.Б. Садовська, О.В. Пархоменко, Т.М. Пахомова, Н.А. Тичиніна, Р.П. Юзва та ін. В працях цих науковців наводяться результати досліджень щодо розуміння обліково-аналітичного забезпечення як інформаційної системи, яка базується на даних бухгалтерського обліку, економічного аналізу та контролю [4; 13], та процесу формування інформації для управління окремими господарськими процесами і підприємством в цілому, його розвитком та

прийняття управлінських рішень [1; 11]; методології, організації та практики формування обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством різних організаційно-правових форм господарювання [2] та його механізмів для прийняття управлінських рішень в галузях економіки [9] тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних вчених, слід відзначити, що за динамічних умов розвитку фондового ринку в інформаційній економіці подальшого наукового розвитку потребують принципово важливі питання, що пов'язані із забезпеченням ефективного функціонування підсистем обліку, аналізу та контролю в інформаційній системі управління і створення на підприємстві інтегрованої системи інформаційної підтримки управління операціями з цінними паперами.

Мета статті. Метою статті є поглиблення теоретико-методичних та практичних аспектів формування системи обліково-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами на підприємстві.

Відповідно до означеної мети завданнями дослідження є:

- з'ясування сутності обліково-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами;
- обґрунтування цільової спрямованості інформаційних потреб управління операціями з цінними паперами на підприємстві та пов'язаних з ними функцій інформаційної підтримки;
- розробка референтної моделі системи обліково-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес управління операціями з цінними паперами носить безперервний характер і залежить від якості інформаційного забезпечення, коректності обґрунтування та своєчасності прийняття управлінських рішень. Інформаційна підтримка управління операціями з цінними паперами пов'язана з постійним перетворенням даних, які формуються в інформаційній системі підприємства і продукуються підсистемами обліку, аналізу та контролю. Отже, ефективність прийняття управлінських рішень та контролю за їх реалізацією значною мірою визначається об'єктивністю, корисністю та своєчасністю облікової та аналітичної інформації.

За справедливим твердженням Н.М. Лисенко облікова інформація є продуктом інформаційної системи та системи управління, які постійно пристосовуються до потреб економіки [7].

Як зазначають Л. Коваль та Р. Амброва, облікова інформація, що використовується в управлінській діяльності підприємства, містить масив важливих даних та виступає якісною характеристикою тих відомостей, які відображають стан і перспективи розвитку суб'єкта господарювання. Вона фіксується, реєструється, накопичується та узагальнюється в середовищі бухгалтерського обліку створюючи достовірну, юридично обґрунтовану інформаційну базу для управлінської діяльності [5].

Розробка, реалізація та контроль виконання управлінських рішень неможливі без відповідного аналітичного супроводу цього процесу. В

інформаційній системі підприємства виявлення корисної інформації, її опрацювання, збереження та поширення серед осіб, що приймають управлінські рішення, забезпечується підсистемою аналізу. Аналіз спрямований на обробку облікової інформації і створення нової аналітичної інформації у вигляді аналітичних таблиць та графіків тощо, яка прийнятна, зрозуміла та оцінена її користувачами як корисна.

Облікова та аналітична інформація, на думку С.М. Галузіної, є «об'єднанням множини облікових показників (в тому числі аналітичних облікових показників) і аналітичних показників (тобто показників отриманих у результаті дії управлінських функцій «аналіз» та «синтез»)» [3, с. 25].

Зазначимо, що на підставі цих показників здійснюється не лише моделювання господарських ситуацій, розробка альтернативних варіантів управлінських рішень та оцінка їх ефективності, але й контроль за виконанням прийнятих управлінських рішень. Відтак можна стверджувати, що в інформаційній системі управління підприємством осередками формування обліково-аналітичної інформації є підсистеми обліку, аналізу та контролю.

З огляду на це цікавою є думка Я.В. Соколова, який вважає обліково-аналітичну інформацію підґрунтям прийняття управлінських рішень та трактує її як:

- нові знання про об'єкт управління, що дозволяють формувати управлінські рішення;
- як міру ліквідації невизначеності в управлінській системі;
- впорядковане відображення дійсності [12].

Враховуючи викладене вище пропонуємо визначати обліково-аналітичну інформацію як сукупність облікової та аналітичної інформації, що відбиває господарську діяльність підприємства та формується в процесі реалізації функцій інформаційної підтримки управління (облік, аналіз, контроль) на підставі даних зовнішнього і внутрішнього середовища.

Інформація, що формується на підставі даних зовнішнього і внутрішнього середовища, тобто та, що формується за межами підприємства та надходить ззовні, і та, що формується всередині підприємства, утворюють єдиний інформаційний простір управління, який визначається інформаційними потребами суб'єкта управління, і в межах якого створюються відповідні інформаційні масиви даних та забезпечується їх ефективна взаємодія.

Вважаємо, що поєднання функцій інформаційної підтримки управління уможливорює формування якісного обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством в цілому, і операціями з цінними паперами зокрема.

Т. М. Безродна розглядає обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством як процес підготовки обліково-аналітичної інформації, забезпечення її кількості та якості, і акцентує увагу на тому, що поняття постає у двох значеннях:

- 1) діяльність підприємства, пов'язана зі збором, реєстрацією, узагальненням, збереженням, передачею та аналітичним опрацюванням інформації;

2) забезпечення системи управління відповідною кількістю необхідної якісної інформації [1, с. 36].

В той же час Р.П. Юзва визначає обліково-аналітичне забезпечення управління як інформаційну систему, що є складовою загальної системи управління і базується на даних бухгалтерського обліку, включаючи оперативні дані, та використовує для економічного аналізу статистичну, виробничу і довідкову інформації. Ця система являє собою сукупність облікової інформації та отриманих на її базі аналітичних даних, які сприяють прийняттю управлінських рішень на макро- і мікро- рівнях, а основним принципом, що забезпечує ефективність її функціонування, є безперервність взаємодії основних складових цієї системи: обліку, аналізу та аудиту [13].

В контексті цільового спрямування дослідження під обліково-аналітичним забезпеченням управління операціями з цінними паперами на підприємстві слід розуміти належним чином побудовану систему обліково-аналітичної інформації, яка дозволяє в режимі реального часу ознайомитися з даними бізнес-середовища та здійснити контроль їх достовірності, вчасно виявити проблемні ситуації та здійснити прогноз розвитку подій, сформулювати всебічні обґрунтовані висновки та пропозиції, розробити управлінські рішення, спрямовані на підвищення ефективності операцій з цінними паперами підприємства, та здійснити контроль за їх виконанням.

Апріорі ця система є складовою інформаційної системи управління підприємством, що визначається інформаційними потребами суб'єктів управління на всіх етапах управлінського процесу та інтегрує функції підсистем обліку, аналізу та контролю для формування релевантної інформації, здатної забезпечити ефективність реалізації функцій управління операціями з цінними паперами, та як наслідок фінансову незалежність і сталий економічний розвиток підприємства в цілому.

Специфічні потреби управління цінними паперами проявляються:

– у підсистемі обліку – через формування обліково-звітної інформації, що максимально достовірно віддзеркалює стан і рух цінних паперів у розрізах, що задовольняють потреби користувачів, та створення облікового середовища підвищеної якості та прозорості (з позиції достатності, різнобічності, економічної цінності, доступності баз даних для різних рівнів управління);

– у підсистемі аналізу – через формування аналітичного інструментарію оцінки стану, ринкової вартості та інвестиційної привабливості цінних паперів, оптимізації інвестиційного портфеля, розробку заходів щодо підвищення доходності та зменшення ризику, пов'язаного з прийняттям управлінських рішень щодо цінних паперів;

– у підсистемі контролю – через формування дієвих засобів поточного контролю за формуванням облікової інформації щодо цінних паперів та/або дослідження первинної та результативної облікової та аналітичної інформації з метою надання користувачам обґрунтованої впевненості у її достовірності, визнанні, оцінці, поданні, відповідності та розкритті у всіх суттєвих аспектах [10, с. 121].

Слід зауважити, що складовими підсистем обліково-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами як цілісного методологічного осередку є організація, методика, технологія, технічне та програмне забезпечення. «Єдність цих компонентів створює всі умови для ефективного функціонування кожного з них, робить можливим формування відповідних інформаційних каналів та сприяє інтенсифікації руху інформаційних потоків, гарантує діє спроможність та ефективне функціонування системи обліково-аналітичного забезпечення» [14, с. 53].

Інтеграцією функцій підсистем обліку, аналізу та контролю в системі обліково-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами забезпечується реалізація функцій безпосередньо самої цієї системи, а саме – інформаційної, облікової, аналітичної та контрольної функцій.

З огляду на функціональне призначення системи обліково-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами, вважаємо, що метою її створення на підприємстві є формування та своєчасна передача релевантної обліково-аналітичної інформації для забезпечення обґрунтованості прийняття управлінських рішень щодо цінних паперів та операцій з ними на перспективу, оцінки їх ефективності та гнучкого реагування на зміни ситуації на фондовому і товарному ринках.

В якості основних завдань системи обліково-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами нами визначені:

- формування інформаційних масивів (баз даних зовнішнього і внутрішнього середовища), здатних забезпечити відповідну підтримку прийняття управлінських рішень щодо цінних паперів та операцій з ними на всіх етапах управлінського процесу;
- бухгалтерський облік цінних паперів (власної емісії та фондових інструментів інвестування) та здійснення операцій з ними;
- аналіз наявності та інвестиційної привабливості цінних паперів, ефективності здійснення операцій з ними;
- контроль якості обліково-аналітичної інформації та її корисності для вирішення тактичних і стратегічних завдань управління операціями з цінними паперами;
- обґрунтування пріоритетних напрямів здійснення операцій з цінними паперами в контексті забезпечення фінансової незалежності та сталого економічного розвитку підприємства.

Викладені теоретико-методичні положення щодо необхідності формування якісного інформаційного середовища, його цільової спрямованості на інформаційні потреби суб'єктів управління та інтеграції основних підсистем, які забезпечують накопичення релевантної обліково-аналітичної інформації в інформаційній системі управління підприємством, доводять доцільність створення системи інформаційної підтримки управління операціями з цінними паперами на підприємстві, і дозволяють представити її у вигляді референтної моделі. Розроблена модель доводить, що система обліково-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами:

– є складовою інформаційної системи управління цінними паперами підприємства, яка інтегрує функції обліку, аналізу та контролю;

Рис. 1. Референтна модель системи обліково-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами (розроблено на підставі [2; 11; 14])

– ґрунтується на відповідних управлінських процедурах, організаційному, технічному і програмному забезпеченні, методиках і технологіях обробки інформації в підсистемах обліку, аналізу та контролю;

– забезпечує створення якісних інформаційних масивів даних щодо наявності, видового складу та характеру операцій з цінними паперами;

– визначає рух інформаційних потоків відповідно до оперативних та стратегічних потреб управління операціями з цінними паперами (рис. 1).

На завершення зазначимо, що запропонована референтна модель обліково-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами відображає комплексний підхід до формування обліково-аналітичної інформації, яка відповідає вимогам і потребам сучасного управління.

Висновки. Система обліково-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами спрямована на задоволення інформаційних потреб користувачів. Вона забезпечує інформаційну підтримку управління операціями з цінними паперами на всіх етапах цього процесу шляхом цілеспрямованого формування і своєчасної передачі в режимі реального часу облікової та аналітичної інформації в розрізах, які задовольняють потреби тактичного і стратегічного управління. Інформація, що формується цією системою, є не лише основою для прийняття ефективних управлінських рішень щодо цінних паперів та здійснення операцій з ними, але й може бути використана для розробки стратегії розвитку підприємства на фондовому ринку.

Бібліографічні посилання:

1. Безродна Т. М. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством: визначення сутності поняття / Т. М. Безродна // Вісник Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля. Ч. 2. – 2008. – № 10 (128). – С. 35 – 38.
2. Брадул О. М. Обліково-аналітичне забезпечення менеджменту корпорацій: [монографія] / О. М. Брадул. — К. : КНТЕУ, 2009. — 356 с.
3. Галузіна С.М. Аспекти підвищення ролі учетно-аналитической информации в системе управления организацией / С.М. Галузіна : монографія. – СПб. : Знание, 2006. – 392 с.
4. Кащена Н.Б., Чміль Г.Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом підприємства / Н.Б. Кащена, Г. Л. Чміль // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: зб. наук. пр. : у 2-х ч./ ХДУХТ; [редкол. : О.І. Черевко та ін]. – Харків, 2012. – Вип. 1 (15), ч.1. – С. 179-185.
5. Коваль Л. Суть і роль облікової інформації в управлінні підприємством / Л. Коваль, Р. Амірова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sophus.at.ua/publ/2014_11_25_lviv/sekcija_2_2014_11_25/sut_i_rol_oblikovoji_informaciji_v_upravlinni_pidpriemstvom/68-1-0-1109>.
6. Ковальчук Є. Бухгалтерський облік як інформаційна система управління / Є. Ковальчук, В. Панасюк // Економічний аналіз: збірник наукових праць. – Тернопіль: ТНЕУ. – 2010. – Випуск 6. – С. 77-80.
7. Лисенко Н. М. Облікова інформація в системі управління підприємства (на прикладі житлово-комунального господарства) / Н. М. Лисенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. - № 9(52). – С. 62-68.
8. Лутай А. П. Інформаційна технологія як засіб удосконалення інвестиційної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Tiru/2009_28_2/57.pdf>.
9. Механізми обліково-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень у галузях економіки : монографія / Під ред. Акаєва Ш. М. – Макіївка : Вид-во «Ноулідж», 2011. – 409 с.
10. Порсюрора І.П. Формування інформаційних масивів даних щодо цінних паперів в системі управління підприємством / І.П. Порсюрора, Н.Б. Кащена // Стратегічні вектори соціально-економічного розвитку на мікро- та макрорівні: Матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції 17-18 листопада 2016 р. – Полтава, 2016. – С. 118-121.

11. Садовська І. Б. Обліково-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень : монографія / І. Б. Садовська, О. В. Мачулка. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 228 с.
12. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета / Я. В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2005 – 496 с.
13. Юзва Р.П. Обліково-аналітична система – інформаційне забезпечення // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://magazine.faaf.org.ua/oblikovo-analitichna-sistema-informaciynе-zabezpechennya-upravlinnya-pidpriemstvom.html>>.
14. Янчева Л.М. Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом підприємств торгівлі: теорія та практика : монографія / Л.М. Янчева, Н.Б. Кашена, Г.Л. Чміль. – Х.: Видавництво Іванченка І.С., 2016. – 324 с.

List of references:

1. Bezrodna T. M. Oblikovo-anality`chne zabezpechennya upravlinnya pidpry`yemstvom: vy`znachennya sutnosti ponyattya / T. M. Bezrodna // Visny`k Sxidnoukr. nacz. un-tu im. V. Dalya. Ch. 2. – 2008. – № 10 (128). – S. 35 – 38.
2. Bradul O. M. Oblikovo-anality`chne zabezpechennya menedzhmentu korporacij: [monografiya] / O. M. Bradul. — K. : KNTEU, 2009. — 356 s.
3. Galuzy`na S.M. Aspekty povыsheny`ya roly` uchetno-analy`ty`cheskoj y`nformacy`y` v sy`steme upravleny`ya organy`zacy`ej / S.M. Galuzy`na : monografy`ya. – SPb. : Znany`e, 2006. – 392 s.
4. Kashhena N.B., Chmil` G.L. Oblikovo-anality`chne zabezpechennya upravlinnya kapitalom pidpry`yemstva / N.B. Kashhena, G. L. Chmil` // Ekonomichna strategiya i perspekty`vy` rozvy`tku sfery` torgivli ta poslug: zb. nauk. pr. : u 2-x ch./ XDUXT; [redkol. : O.I. Cherevko ta in]. – Xarkiv, 2012. – Vy`p. 1 (15), ch.1. - S. 179-185.
5. Koval` L. Sut` i rol` oblikovoyi informaciyi v upravlinni pidpry`yemstvom / L. Koval`, R. Amirova // [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://sophus.at.ua/publ/2014_11_25_lviv/sekcija_2_2014_11_25/sut_i_rol_oblikovoji_informaciji_v_upravlinni_pidpriemstvom/68-1-0-1109>.
6. Koval`chuk Ye. Buxgalters`ky`j oblik yak informacijna sy`stema upravlinnya / Ye. Koval`chuk, V. Panasyuk // Ekonomichny`j analiz: zbirny`k naukovy`x prac`. – Ternopil` : TNEU. – 2010. – Vy`pusk 6. – S. 77-80.
7. Ly`senko N. M. Oblikova informaciya v sy`stemi upravlinnya pidpry`yemstva (na pry`kladi zhy`tlovo-komunal`nogo gosподarstva) / N. M. Ly`senko // Formuvannya ry`nkovy`x vidnosy`n v Ukrayini. – 2005. - № 9(52). – S. 62-68.
8. Lutaj A. P. Informacijna texnologiya yak zasib udoskonalennya investy`cijnoyi diyal`nosti [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Tiru/2009_28_2/57.pdf>.
9. Mexanizmy` oblikovo-anality`chnogo zabezpechennya pry`jnyattya upravlins`ky`x rishen` u galuzyax ekonomiky` : monografiya / Pid red. Akayeva Sh. M. – Makiyivka : Vy`d-vo «Noulidzh», 2011. – 409 s.
10. Porsyurova I.P. Formuvannya informacijny`x masy`viv dany`x shhodo cinny`x paperiv v sy`stemi upravlinnya pidpry`yemstvom / I.P. Porsyurova, N.B. Kashhena // Strategichni vektory` social`no-ekonomichnogo rozvy`tku na mikro- ta makrorivni: Materialy` Vseukrayins`koyi naukovо-prakty`chnoyi konferenciyi 17-18 ly`stopada 2016 r. – Poltava, 2016. – S. 118-121.
11. Sadovs`ka I. B. Oblikovo-anality`chne zabezpechennya pry`jnyattya upravlins`ky`x rishen` : monografiya / I. B. Sadovs`ka, O. V. Machulka. – Lucz`k : Voly`n. nacz. un-t im. Lesi Ukrayinky`, 2010. – 228 s.

12. Sokolov Ya. V. Osnovy teory`y` buxgalterskogo ucheta / Ya. V. Sokolov. – M. : Fy`nansy y`staty`sty`ka, 2005 – 496 s.
13. Yuzva R.P. Oblikovo-anality`chna sy`stema – informacijne zabezpechennya // [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: < <http://magazine.faaf.org.ua/oblikovo-analitichna-sistema-informaciyne-zabezpechennya-upravlinnya-pidpriemstvom.html> >.
14. Yancheva L.M. Oblikovo-anality`chne zabezpechennya upravlinnya kapitalom pidpry`yemstv torgivli: teoriya ta prakty`ka : monografiya / L.M. Yancheva, N.B. Kashhena, G.L. Chmil`. – X.: Vy`davny`cztvo Ivanchenka I.S., 2016. – 324 s.